

Intervenció arqueològica a la Rambla, 91-93

CODI M.H.C.B. 069/07

Barcelona, el Barcelonès

Del 2 al 4 de juliol de 2007

Miquel Gea Bullich

Mataró, 16 d'agost de 2007

SUMARI

1.	SITUACIÓ	3
2.	MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC	3
3.	CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC	4
3.1.	Notícies històriques.....	4
3.2.	Antecedents arqueològics.....	7
4.	MOTIVACIÓ I OBJECTIUS	7
5.	FONAMENTS DE DRET	8
6.	TREBALLS REALITZATS	8
7.	METODOLOGIA.....	8
8.	RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ	8
9.	AFFECTACIÓ DE LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES	10
10.	CONCLUSIONS.....	11
11.	BIBLIOGRAFIA	12

ANNEX 1. DOCUMENTACIÓ ADMINISTRATIVA

ANNEX 2. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

ANNEX 3. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

ANNEX 4. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

FITXA TÈCNICA

Lloc de la intervenció	La Rambla, 91-93
Població i comarca	Barcelona, el Barcelonès
Coordenades UTM	X=430867/ Y=4581712 / Z=9,8
Promoció	Kenton Proyectos Inmobiliarios, S.L.
Execució intervenció	Actium Patrimoni Cultural, SL
Direcció tècnica	Miquel Gea Bullich
Tipus d'intervenció	Preventiva
Activitat autoritzada	Excavació arqueològica
Dates autoritzades	Del 2 al 6 de Juliol de 2007
Dates d'execució	Del 2 al 4 de Juliol de 2007
Codi del MHCB	069/07
Paraules clau	La Rambla col·lector clavegueres alineació façanes
Resum	Dins el projecte de rehabilitació parcial d'un edifici per a ús hotel·ler, s'ha realitzat la refonamentació d'un dels murs de l'edifici i el forat d'un ascensor. Aquests treballs han permès de documentar un potent estrat de terraplenament d'època contemporània, molt possiblement relacionat amb la construcció, a mitjan del segle XIX, de l'edifici actual. Per sota d'aquest estrat, hem pogut constatar l'existència de tres canalitzacions anteriors a l'any 1835.

1. SITUACIÓ

La intervenció s'ha dut a terme al subsòl de la finca situada al núm. 91-93 de la Rambla de Sant Josep, al districte de ciutat Vella de la ciutat de Barcelona. La seva fitxa cadastral és la núm. 0150391-057

2. MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

L'actual configuració de la comarca del Barcelonès és el resultat d'una voluntat racional per tal de no deixar la ciutat de Barcelona aïllada en el moment de la repartició comarcal del país. Aquest aïllament, de fet, s'havia accentuat després de que s'anessin annexionant, entre els anys 1897 i 1921, tota una sèrie de poblacions que envoltaven la ciutat comtal: Sant Martí de Provençals, Sant Andreu de Palomar, Horta, Gràcia, Sant Gervasi de Cassoles, Sarrià, les Corts de Sarrià i Sants.

Així doncs, la creació de la comarca del barcelonès va servir per aglutinar, juntament amb la ciutat comtal, una sèrie de pobles que, de fet, atenent exclusivament a la morfologia del territori, seria més lògic que formessin part de les comarques limítrofes. Seria el cas, per posar alguns exemples, d'Esplugues de Llobregat o Sant Just Desvern, integrats dins del Barcelonès però que, de fet, pertanyen a la comarca geogràfica del Baix Llobregat.¹

Ja dins del vessant de la geologia, l'indret on ha tingut lloc la intervenció que ens ocupa està situat dins la zona formada per terrenys quaternaris que hom coneix com a Pla de Barcelona. Està obert a la mar i limitat, a l'oest, per la Serralada litoral i, a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc, seguint pels turonets, ara integrats dins de la trama urbana, dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bóta, etc., fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. El Pla presenta una zona de ruptura amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana (les baixades de Jonqueres, de la Via Laietana o del carrer de les Moles, per citar-ne alguns exemples). De l'esglaó cap a mar, a diferència del que trobem a la zona superior, no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïns i del corrent litoral.

El sector comprés entre el citat esglaó i la mar és conegut com a *pla de baix* on, històricament, tenim notícies de la presència de maresmes i estanyols. L'aportació constant de sediments procedents dels rius Besòs i Llobregat, així com l'acció antròpica, va fer que aquests estanyols i zones de maresmes anessin desapareixent en època relativament recent.

---

¹ AD (1982), pàg. 12.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

3.1. Notícies històriques

L'indret on s'ha dut a terme la intervenció formava part del *suburbium* de la colònia romana de Barcino, molt a prop d'un encreuament de camins que, ja en època medieval, va donar lloc al Portal de la Boqueria del segon recinte murari de Barcelona. Cal destacar, en aquest sentit, que el carrer de l'Hospital tindria un origen que, com a mínim, es remunta a l'època romana.² Durant el període que comprèn des del Baix Imperi romà fins a finals del segle X, període, d'altra banda, molt mal conegut arran de l'escassetat documental que el caracteritza, la ciutat de Barcelona va viure reclosa dins les fortificacions heretades de l'època romana, amb una població relativament estable. A partir d'aproximadament els segles IX i X es produeix una forta expansió agrària que activarà els intercanvis comercials.³ Contemporàniament es detecta un significatiu augment demogràfic. Tot i això, aquest canvi es farà molt més palès a la segona meitat del segle XI.⁴ A partir d'aquest moment, comencen a aparèixer alguns edificis religiosos a l'exterior del primigeni recinte romà. Serà, justament, al voltant d'aquests primers edificis religiosos on naixeran les primeres vilanoves extramurs d'aquest moment, així com al voltant de les portes de l'antiga muralla romana. És el cas, per exemple, de la Vilanova del Mercadal, nascuda al voltant de la porta que se situava al final de l'actual carrer de la Llibreteria. Aquesta nova vila, es va anar estenent cap a la porta septentrional, l'antic camí de França, i cap al mar, al voltant de l'església de Santa Maria de les Arenes (substituida per Santa Maria del Mar, a partir del segle XIV).

Ja durant el segle XI, s'aniran formant nous nuclis al voltant de l'església del Pi, la de Sant Cugat i la de Sant Pere⁵ mentre que les vies principals d'entrada i sortida de la ciutat van anar esdevenint, de forma incipient, la base dels futurs carrers de la zona.

Aquest procés de formació de nous nuclis extramurs de l'antic cinyell romà té continuïtat durant el segle XII, quan documentem l'aparició de *vilanoves* al voltant del monestir de Santa Anna, del Palau de Valldaura i la que es va situar entre l'hospital de Santa Eulàlia i l'alberg de peregrins de Sant Nicolau, a la zona de la platja, coneguda com a Vilanova dels Còdols.⁶

La Vilanova del Mercadal accentuà, gràcies a l'auge econòmic, el seu caràcter comercial. La Vilanova de Mar també experimentà durant aquest període un creixement molt important que la convertí en centre econòmic de la ciutat.

El creixement econòmic i demogràfic que experimentà la ciutat comtal quedà plasmat a l'espai físic de la ciutat mitjançant la construcció d'unes noves muralles per tal de substituir el recinte romà, ja molt obsolet.

Pel que fa a la cronologia de construcció de les noves muralles, fins a època relativament recent s'ha mantingut el model proposat per Francesc Carreras Candi,

---

² Santanach, L., pàg. 7.

³ Garcia, A., Guàrdia, M. (1986), pàg. 11.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*, pàg. 12.

⁶ *Ibidem*, pàg. 13.

qui diferenciava tres recintes: La muralla romana, les muralles "dites de Jaume I", i les muralles "dites de Pere III". No obstant, durant els últims anys s'està duent a terme una revisió d'aquesta interpretació que l'ha posada en dubte. En aquest sentit, s'ha tornat a posar de rellevància la importància d'un document de l'any 1255 on s'esmenten diversos portals de la ciutat per tal d'indicar la zona on es prohibeix exercir el seu ofici a batedors i tintorers de fustanyes.⁷ Aquest document posa de manifest que aquests portals no impliquen, necessàriament, l'existència d'un recinte murat que els connecti. El fet que alguns d'aquests portals existents l'any 1255 no siguin coincidents amb els que es documenten només cinc anys després, a l'any 1260, fa pensar en un recinte adaptat a les transformacions que s'esdevenien ràpidament a la ciutat. Serà, però, a partir de l'any 1285, sota el regnat de Pere III, quan s'inicia un programa constructiu molt ambiciós, en el marc de la defensa contra l'ofensiva francesa d'aquells moments.⁸ Tot apunta a què es va bastir una muralla de terra amb torres de fusta, tal i com la descriu la crònica de Bernat Desclot.⁹ Aquesta obra provisional es va anar substituint progressivament per una muralla de pedra, llavors ja sota la direcció del Consell de Cent.¹⁰ Així, sabem que l'11 de maig de 1295 es finalitzava el Portal Nou, tot i que, a partir d'aquell moment, sembla que es produí una aturada en les obres de construcció de la muralla. Va ser durant la segona meitat del segle XIV quan es reprengueren els treballs a la zona del monestir de Santa Clara i, alhora, a la part oriental, on s'iniciava un nou tram que tenia com a finalitat tancar el Raval,¹¹ tram que no es va finalitzar fins al segle XV. Per la seva banda, el front marítim no es veié acabat fins al segle XVI.¹² La zona on s'ha dut a terme la intervenció, se situava fora del segon recinte emmurallat, entre els portals de Portaferrixa i Boqueria.

El nou espai fortificat que englobava el Raval es va planificar com a zona de creixement de la ciutat, ja que en origen estava ocupat, principalment, per horts i alguns establiments eclesiàstics. Aquest creixement s'havia de traduir en un increment de la riquesa de la ciutat i en un enfortiment del poder del govern municipal i, de retruc, del sobirà.¹³ La crisi demogràfica i econòmica que va patir la ciutat a partir de mitjans del segle XIV, va fer que aquest espai no es comencés a ocupar de forma important fins al segle XVIII.

Un cop acabat el tercer recinte, la muralla de la Rambla es va mantenir com una segona línia de defensa.

Entre finals del segle XIV i principis del XV hi va haver un intent per part de la monarquia de construir el Palau Reial al final de la Rambla, cosa que hauria dotat d'una major importància a aquest eix de comunicació. Tot i que es varen anar efectuant les pertinents compres de terrenys per tal de dur a terme el projecte, l'arribada al poder de la nova dinastia dels Trastámara es va traduir en un marcat desinterès per aquesta iniciativa que, finalment, mai es va dur a terme.¹⁴

---

⁷ Vegeu l'exhaustiu estudi que en fa Albert Cubeles (1993).

⁸ Cubeles, A. (2003), pàg. 42.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ Cubeles, A., Puig, F. (2004), pàg. 57.

¹¹ Garcia, A. Guàrdia, M. (1986), pàg. 22.

¹² *Ibidem*

¹³ Arranz, M. (2003), pàg. 19.

¹⁴ *Ibidem*, pàg. 20.

Va ésser a partir del segon terç del segle XVI quan la Rambla va començar a experimentar canvis importants, en instal·lar-se en el seu tram superior tres centres d'ensenyament: l'Estudi General, el col·legi de Betlem i el col·legi de Cordelles, la qual cosa donaria nom a partir d'aquest moment a aquest tram de la Rambla que seria coneguda com a Rambla dels Estudis.¹⁵

D'altra banda, la instal·lació de nombrosos convents i noviciats al costat de ponent de la Rambla, sobretot entre els anys 1543 i 1642, va convertir aquest passeig, segons paraules de Duran i Sanpere, en una mena de "pati central d'una gran clausura religiosa".¹⁶

A tocar de l'indret on s'ha dut a terme la intervenció arqueològica, es varen establir els frares de Sant Josep a partir de l'any 1586, mitjançant la compra d'unes cases. Aquesta comunitat religiosa va anar construint el seu propi convent mitjançant la compra de les finques veïnes i l'apropiació de diversos trams de carrers públics (com el tram central del carrer de Les Cabres), pràctica habitual utilitzada per diverses comunitats de religiosos instal·lades en aquesta zona de la ciutat.

A partir de l'any 1700 és quan, veritablement, s'intenta configurar la Rambla com un veritable passeig. Aquest any s'iniciaren les obres per tal de plantar una "arboleda" o "alameda" (àlbers) que havien de ser regats mitjançant una conducció que duia aigua des del Rec Comtal (a l'alçada del Clot) aprofitant diversos trams de l'antic aqüeducte romà que venia del Besòs, trams que varen despertar l'admiració dels mestres d'obres de l'època per la qualitat de l'obra. Ara bé, aquestes conduccions només varen arribar fins a l'alçada de la Portaferrixa entrant, com és lògic, per la part alta de la Rambla.

Després de la caiguda de la ciutat l'any 1714, la Rambla no va ésser discriminada i va seguir rebent les atencions necessàries per tal de tenir cura del seu arbrat, cosa que pot tenir a veure amb el fet que l'Arxiduc Carles escollís el Pla de Palau com a zona d'estada, la qual cosa que va concentrar els esforços d'embelliment al voltant d'aquella àrea de la ciutat.¹⁷ Ara bé, la derrota militar també es va traduir en una militarització de la ciutat, fet que a la Rambla es va traduir en la conversió en casernes de l'Estudi General i de les drassanes.

Va ésser justament un enginyer militar, Pedro Martín Cermeño, l'encarregat d'elaborar un projecte per arranjar definitivament la Rambla, projecte que acabà l'any 1768. No hem dem caure, però, en el parany de pensar en el vessant filantròpic de les autoritats castellanques envers la ciutadania barcelonina, si més no de forma total, ja que la Rambla conservava un alt valor estratègic com a àgil via de comunicació per on l'exèrcit pogués desplegar-se per tal d'esclafar qualsevol intent de revolta.

Les obres de remodelació del passeig varen començar l'any 1772, quedant-ne al marge el tram conegut com a Rambla dels Estudis, i varen comportar la desaparició d'una part important de la muralla vella de la Rambla.

Ja durant el segle XIX, concretament a l'any 1835, una revolta popular va acabar amb la crema de diversos convents d'ordres masculins. Entre aquests convents hi havia el de Sant Josep, situat a l'indret on actualment es troba el mercat de la Boqueria, a

---

¹⁵ *Ibidem*, pàg. 21.

¹⁶ Arranz, M. (2003), pàg. 24.

¹⁷ *Ibidem*, pàg. 32.

tocar de la finca on s'ha dut a terme la intervenció que motiva aquesta memòria. La desaparició d'aquest convent es va aprofitar per iniciar una plaça que mai es va acabar i, alhora, va permetre avançar la línia edificable al tram de llevant de la Rambla que va des del carrer del Carme al carrer de l'Hospital. Així, l'antiga línia de façana d'aquest tram va quedar "fossilitzada" en el palau de la Virreina, bastit a partir de 1772, cosa que haurem de tenir en compte per tal d'entendre els resultats de la intervenció arqueològica que ara presentem.

3.2. Antecedents arqueològics

Ateses les característiques de la intervenció que ens ocupa, així com els minsos resultats obtinguts, esmentarem únicament aquelles intervencions més properes en l'espai i en el temps. Així, entre juny i octubre de l'any 2005, es va dur a terme una intervenció arqueològica en el marc de les obres d'accessibilitat de l'estació de metro de Liceu, a uns 200 m de la finca on hem dut a terme l'actuació que ens ocupa. Aquesta intervenció va ésser dirigida per l'arqueòloga Esther Medina¹⁸ i va permetre obtenir una nova visió d'aquest sector de la Rambla al llarg del temps, ocupada parcialment fins a la construcció de la muralla medieval per estructures relacionades amb l'explotació agrícola. La muralla medieval, segons sembla, tindria un vall més petit del que s'havia pensat fins ara. Per sota de les estructures d'època medieval, es van poder documentar alguns estrats i retalls d'època romana.

En el marc de les mateixes obres d'accessibilitat a la parada de metro de Liceu també es va actuar a l'altra banda de la Rambla sota la direcció de les arqueòlogues Laia Santanach i Vanesa Triay¹⁹, entre els mesos de gener i novembre de 2006, documentant-se el farciment interior de la torre oriental del portal de la Boqueria (el parament havia estat desmuntat als anys vints per tal de construir el metro), així com estrats amb material romà i d'altres amb alguns fragments ceràmics de l'edat del bronze.

4. MOTIVACIÓ I OBJECTIUS

En el marc del condicionament de la finca situada a la Rambla de Sant Josep, 91-93 de Barcelona com a hotel, s'havia d'efectuar la refonamentació d'un dels murs de l'edifici i el pou d'un ascensor, cosa que va fer indispensable, per la cota que s'havia d'assolir, efectuar un control arqueològic dels treballs, atès que hi havia possibilitats de trobar estructures arqueològiques.

---

¹⁸ Pujades, J. (2006), pàg. 168.

¹⁹ Pujades, J. (2007), pàg. 211.

5. FONAMENTS DE DRET

La intervenció és de caràcter preventiu, atenent la Llei 9/1993 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català (DOGC 1807 de l'11 d'octubre de 1993) i el Decret 78/2002 de 5 de març del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC 3594 de 13 de març de 2002).

6. TREBALLS REALITZATS

Han consistit en la realització, de forma manual, d'una cala d'uns 3 x 2,15 m i uns 2,5 m de profunditat màxima. Per tal d'enretirar els diversos paviments successius que se situaven a l'indret, es va utilitzar un martell elèctric. Aquesta cala era necessària per tal de, d'una banda, re fonamentar un dels murs de la finca i, de l'altra banda, realitzar el pou de la caixa d'un ascensor.

7. METODOLOGIA

Registre estratigràfic

La metodologia utilitzada per aquesta intervenció es basa en el mètode de registre Harris / Carandini, a partir del qual, totes les dades són recollides en un model de fitxa d'unitat estratigràfica (UE) on s'hi indica la descripció de cada unitat estratigràfica i la seva relació física respecte de les adjacents. La base de dades s'ha realitzat amb el programa Acces.

Topografia i planimetria

Les restes s'han vinculat geogràficament amb les coordenades UTM, per tal de documentar-les i facilitar la gestió de la informació. La topografia i la planimetria han estat tractats informàticament amb AutoCAD 2008.

Documentació fotogràfica

Per tal de deixar una constància visual dels treballs realitzats, així com de les restes aparegudes, s'ha realitzat un registre fotogràfic exhaustiu, utilitzant-se el format digital.

8. RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Cal esmentar, en primer lloc, que en el moment en què vam arribar a l'indret on s'havien d'efectuar els treballs, la cala ja estava pràcticament acabada. Tot i així, vam poder efectuar un control dels treballs destinats a rebaixar una petita àrea de l'interior de la cala uns 50 cm per sota de la cota que s'havia assolit fins a aquell moment (uns 2 m per sota del nivell actual de la planta baixa de l'edifici).

Les feines de documentació es varen veure dificultades i limitades per la presència de taulons i puntals que asseguraven la cala. Així, l'únic tall que resultava plenament visible era el SE, mentre que els talls NE i SO estaven parcialment ocults darrera els

taulons utilitzats per a estintolar la cala. En planta només vam poder documentar una franja d'uns 50 cm al SE de la cala, també con a conseqüència de la presència dels puntals esmentats. El tall NO estava ocupat per un mur pantalla de formigó.

L'estratigrafia inicial de la cala era idèntica a tots els talls observats, i estava formada per diversos nivells de paviments successius: el primer localitzat va ser l'últim paviment que va funcionar en aquest àmbit de l'edifici, era construït amb rajoles de gres de 20 x 20 cm (UE 100). Per sota d'aquest paviment, se situava una preparació de morter de ciment (UE 101). Seguidament, trobàvem un altre paviment (UE 102) i la seva preparació, de factura moderna, per sota del qual se'n situava encara un altre, aquest cop construït amb maons (UE 103). Finalment, pel que fa als nivells de pavimentació successius, se situava un paviment realitzat amb grans lloses de pedra d'uns 75 x 39 cm i fins a 17 cm de gruix (UE 104). Aquest últim paviment el considerem com a original de l'immoble ja que, segons informacions orals facilitades pel personal de l'obra, és possible que dati de 1854, atesa la data que hi figurava en una reixa d'entrada a la finca. Aquest paviment de lloses se situava directament sobre un estrat de rebliment molt heterogeni (UE 117).

Al tall SE, aquest estrat de rebliment cobria una conducció (UE 105) construïda mitjançant parets de pedra, maó i morter de sorra i calç, amb una solera de maó i una coberta de lloses de pedra. El conducte intern d'aquesta canalització tenia unes dimensions de 60 cm d'amplada i 77 d'alçada. La part inferior d'aquesta estructura retallava l'estrat UE 113, de textura mitjanament sorrenca i color marró, que no va aportar material. Segons informacions dels operaris que van efectuar manualment la cala, aquesta conducció arribava en direcció NO fins a la base d'una de les parets de l'immoble actual, paret que, sempre segons aquests operaris, retallava la canalització, cosa que la desvincularia totalment de l'edifici actual i la faria anterior a mitjans del segle XIX. L'estrat que retallava la canalització UE 105 per la seva part inferior (UE 113) arribava a la cota màxima assolida per la cala a -2,5 m del nivell de circulació de la planta baixa (a uns 7,3 m s.n.m.). El costat sud d'aquest tall estava ocupat, immediatament per sota els paviments descrits, per un estrat de rebliment amb molta runa (UE 110). Vam poder delimitar en planta part del retall (UE 109) al costat sud de la cala, retall que contenia aquest farciment. Entre el material que vam recuperar hi havia una rajola hidràulica, cosa que situa l'amortització d'aquest retall com a mínim en època plenament contemporània i posterior a la construcció de l'edifici, entre finals del segle XIX –moment en què comencen a aparèixer els paviments hidràulics- i principis del segle XX – moment en què aquest tipus de paviments van ésser més utilitzats -.

Al tall NE, per sota la UE 117, vàrem poder documentar una altra estructura (UE 111) que, com en el cas de la UE 105, era una canalització o claveguera construïda mitjançant dos murs de maons lligats amb un morter de sorra i calç molt blanquinós. La coberta, de la mateixa manera que passava a la UE 105, era de lloses de pedra i la solera, de maons. Tot i la presència de diversos taulons per tal d'estintolar la cala, vam poder observar que aquesta canalització presentava un fort pendent en direcció NE, és a dir, cap a la Rambla, molt possiblement per anar a cercar un dels col·lectors que baixen per aquesta via. Aquesta segona claveguera es recolzava parcialment sobre una estructura anterior (UE 106), que inicialment només vàrem poder observar de forma parcial, ja que continuava més enllà dels límits de la cala. Consistia en les restes d'un mur construït amb pedres lligades amb morter de sorra i calç d'una tonalitat groguenca, amb algun fragment de maó. L'amplada màxima que vam poder documentar va ésser d'uns 20 cm i la seva longitud visible era de 93 cm. Prenia una direcció aproximada E-O i tot semblava indicar que havia estat construït mitjançant la

tècnica de l'encofrat perdut retallant la UE 113. La potència conservada de l'estructura era d'uns 40 cm. En un primer moment, no vam poder localitzar cap tipus de material associat al mur que permetés atribuir-li una cronologia específica, si bé sembla prou evident que ha d'ésser anterior a mitjan del segle XIX, moment de construcció de la finca actual, un cop es va desmuntar parcialment, es van poder conèixer més detalls d'aquesta estructura (vegeu el punt 9).

El tall SO estava íntegrament ocupat per la fonamentació d'un pilar de ferro de la finca actual.

Finalment, tal com hem esmentat més amunt, no vam poder observar el tall NO, atès que s'havia començat a aixecar un mur pantalla de formigó que ja arribava a la primera planta de la finca.

Pel que fa a la interpretació de les estructures documentades a la cala, pensem que és important remarcar que aquest tram de la Rambla es va alinear de nou després de la desaparició, l'any 1835, del convent dels carmelitans o de Sant Josep, a l'indret on actualment es troba el mercat de La Boqueria. La línia de façana original ve marcada pel Palau de la Virreina.²⁰ La cala objecte de la intervenció, doncs, es troba a la zona que ocupava la calçada de la Rambla anterior a l'any 1835. Això pensem que ens pot ajudar a entendre la presència d'una conducció de grans proporcions (UE 105) que segueix l'alineació de la Rambla, atès que en data anterior a l'any 1835 es trobaria en un dels laterals d'aquest passeig. Pel mateix motiu pensem que es poden explicar l'absència d'estructures arqueològiques (tret de les clavegueres o conduccions documentades), tot i que certament al mateix costat de la Rambla, a l'alçada de l'estació de metro de Liceu, es van documentar edificacions medievals enmig de l'actual passeig.²¹

9. AFECTACIÓ DE LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES

Segons el projecte d'obra, l'única estructura que ha restat a l'interior de la cala realitzada (el mur UE 106) quedava plenament afectada per la construcció del pou de l'ascensor que se situarà en aquest punt. Després de comunicar l'afectació al Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat i a l'Àrea de coneixement i recerca de la Generalitat de Catalunya, es va procedir, prèvia autorització, al desmuntatge parcial de l'estructura en un petit tram d'uns 50 cm de longitud a la cantonada est de la cala. Aquest desmuntatge va permetre constatar que el mur UE 106 era, en realitat, part integrant d'una altra conducció de la que només havíem pogut observar la part externa del seu mur de tancament oest. El desmuntatge parcial també va permetre constatar que aquesta conducció estava quasi íntegrament realitzada amb pedres lligades amb morter de sorra i calç de baixa qualitat. Esporàdicament, entre les pedres, va aparèixer algun maó de 4-5 cm de gruix. Les pedres que formaven la solera eren de dimensions considerables, amb una de les seves cares (la que formava la base del canal intern) plana i la resta molt irregular. Tot i el petit tram que vam poder

---

²⁰ Arranz (2003), pàg. 12.

²¹ Pujades, (2006), pàg. 168.

observar, el pendent de la conducció semblava baixar en direcció est. Malauradament no vam poder documentar l'amplada total de la claveguera o conducció. La rasa (UE 114) de la canalització UE 105, retallava l'estrat UE 113 i, tal com havíem apuntat anteriorment, havia estat realitzada mitjançant la tècnica de l'encofrat perdut.

10. CONCLUSIONS

El control arqueològic realitzat al solar situat a La Rambla, 91-93, ha permès documentar, per sota diversos nivells de paviment, un potent estrat de terraplenament d'època contemporània, molt possiblement relacionat amb la construcció, a mitjan del segle XIX, de l'edifici actual. Per sota d'aquest estrat, hem pogut constatar l'existència de tres canalitzacions. Una d'elles, amb una orientació SO - NE (en direcció a la Rambla), la relacionem clarament amb l'edifici actual i, molt probablement, anava a cercar un dels col·lectors que discorre per aquest passeig. Una altra canalització, amb una direcció aproximada SE - NO, i de dimensions considerables, l'hem interpretada com a col·lector de la Rambla anterior a l'any 1835, ja que, d'una banda, estava amortitzada per les fonamentacions de l'edifici actual (datat de mitjans del segle XIX) i, de l'altra, fins aquell moment, la línia de façana d'aquest costat de la Rambla entre els carrers del Carme i Hospital era la que actualment encara marca el Palau de la Virreina. Per tant, la cala realitzada a la intervenció que ens ocupa se situaria a l'interior del passeig existent abans de l'any 1835. Finalment, la tercera de les conduccions documentades és també anterior a la que pertany a l'edifici actual, per la qual és amortitzada. Aquest fet, sumat a la seva factura constructiva (els seus murs són construïts amb pedres lligades amb morter de sorra i calç i té coberta de lloses de dimensions considerables), creiem que la situen cronològicament en un moment anterior a principis del segle XIX, no descartant que aquesta data es pugui endarrerir substancialment, tot i que no hem pogut recuperar material que porti dades concloents en aquest sentit. L'orientació d'aquesta última claveguera o canalització és ESE a ONO cosa que no la relaciona ni amb l'edifici actual (cosa que ja hem descartat per les relacions estratigràfiques) ni amb el traçat de la Rambla.

A banda d'aquestes estructures, podem destacar la presència d'un estrat de matriu sorrenca i amb presència de còdols que, malauradament, no ha aportat material. Aquest estrat va ser retallat en el moment de construir la segona i la tercera de les canalitzacions esmentades. Donades les seves característiques (tot i que, certament, hem pogut documentar-ne una extensió molt petita), creiem possible que aquest estrat s'hagi format a través de l'aportació al·luvial. Cal matissar, en aquest sentit, que gràcies a les últimes intervencions arqueològiques a la Rambla²², s'ha posat de manifest la presència de restes medievals i romanes sota la calçada de la Rambla a l'alçada de l'estació del metro de Liceu, la qual cosa sembla indicar que al llarg del temps el curs d'aquesta rambla hauria variat, ja fos per una actuació antròpica encaminada en aquest sentit o bé per causes naturals que haguessin modificat la configuració hidrogràfica del Pla de Barcelona.

---

²² Vegeu Pujades, J. (2006), pàg. 168.

11. BIBLIOGRAFIA

AD (1982), Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Volum 8, el Barcelonès i el Baix Llobregat. Barcelona.

ARRANZ, M. (2003), La Rambla de Barcelona. Estudi d'història urbana. Barcelona

CUBELES, A. (1993), "La problemàtica a l'entorn de la incidència del decret del batlle reial de Barcelona sobre els oficis de batedors i tintorers de fustanys de l'any 1255 en la historiació de les muralles de Barcelona del segle XIII", a: *III Congrés d'història de Barcelona. La Ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*. Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993. Barcelona.

CUBELES, A. (2003), "Poder públic i llançament urbanístic en el segle XIV", a: *El procés urbà i la identitat gòtica de Barcelona. Quaderns d'Història*, núm. 8. Barcelona.

CUBELES, A., PUIG, F. (2004), "Les fortificacions de Barcelona" , a: *Abajo las murallas!!!. 150 Anys de l'enderroc de les muralles de Barcelona*. Barcelona.

GARCÍA, A., GUÀRDIA, M. (1986), Espai i Societat a la Barcelona preindustrial. Barcelona.

PUIG, F., (2007), Projecte d'intervenció arqueològica a la Rambla, 91-93 – Ciutat Vella. Barcelona.

PUJADES, J., (2006), "Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat", a: *QUARHIS*, 2. Barcelona.

PUJADES, J., (2007), "Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat", a: *QUARHIS*, 3. Barcelona.

SANTANACH, L., Memòria conjunta de les intervencions arqueològiques preventives efectuades a l'estació del Liceu (costat del Besòs) de la línia 3 dels F.M.B. (Rambla – Pla de la Boqueria). Barcelona (El Barcelonès). Codis MHCB: 002/06 i 027/06. (En curs de realització).

ANNEX 1. DOCUMENTACIÓ ADMINISTRATIVA

Expedient 437 K121 NB sobre l'autorització per a 2007 de la intervenció preventiva a: Rambla, 91-93 (Barcelona, Barcelonès), segons el procediment establert en l'article 14 i següents del Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Fets

1. El dia 12 de juny de 2007, el senyor Antoni Nicolau i Martí com a director del Museu d'Història de la ciutat de Barcelona, el senyor Jorge Manrique Chesa com administrador de l'empresa Kenton Proyectos Inmobiliarios, SL, van presentar una petició per realitzar una intervenció arqueològica a: Rambla, 91-93 (Barcelona, Barcelonès).
2. El dia 29 de juny de 2007 l'Àrea de Coneixement i Recerca va emetre informe favorable a l'esmentada sol·licitud.

Motivació

Projecte de rehabilitació d'un edifici en una zona protegida pel planejament municipal.

Fonaments de dret

1. Article 47 i següents de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807).
2. Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC núm. 3594).

Resolució

Per tot això, resolc:

1: **Autoritzar** la realització d'una intervenció arqueològica preventiva d'acord amb les següents dades i condicions:

Lloc de la intervenció: Rambla, 91-93 (Barcelona, Barcelonès).

Persona o institució autoritzada: Museu d'Història de la ciutat de Barcelona, Kenton Proyectos Inmobiliarios, SL .

Direcció de la intervenció arqueològica: Miquel Gea Bullich (Actium) .

Activitat autoritzada: Excavació arqueològica.

Termini de realització de la intervenció: 2 al 6 de juliol de 2007.

Lloc de dipòsit provisional de les restes: Museu d'Història de la ciutat de Barcelona .

La intervenció arqueològica o paleontològica autoritzada haurà de ser realitzada d'acord amb les disposicions de la Llei 9/1993, del patrimoni cultural català, i del Decret 78/2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, així com en els termes descrits en la documentació presentada per a la tramitació de l'expedient.

2: Notificar aquesta resolució, tal i com disposa l'article 5.2 del Decret 78/2002, simultàniament a l'ajuntament del municipi afectat i a la persona interessada, amb l'advertiment que:

- Els particulars poden interposar recurs d'alçada contra aquesta resolució davant l'òrgan que l'ha dictat o davant del conseller de Cultura, en el termini d'un mes a comptar des de l'endemà de la recepció de la notificació, d'acord amb l'article 107 en relació amb els articles 114 i 115 de la Llei de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, sens perjudici que es pugui interposar altre recurs que sigui considerat convenient.
- Les administracions públiques podran interposar, d'acord amb el que determina l'article 44 de la Llei 29/1998, de 13 de juliol, de la Jurisdicció Contenciosa Administrativa, recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en el termini de dos mesos a comptar des de la notificació. Potestativament, dins el mateix termini, també podran efectuar el requeriment previ que determina el precepte legal abans esmentat.

Barcelona, 2 de juliol de 2007

Josep M. Carreté Nadal
Director general del Patrimoni Cultural

Resolució del Director General del Patrimoni Cultural. Aquest document només es vàlid a efectes de comunicació.

ANNEX 2. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FOTO 1. Mur oest de la canalització UE 106, amortitzat per la canalització posterior UE 111

FOTO 2. Vista general de la cala. Podem apreciar la dificultat que comportava realitzar les tasques de documentació arqueològica

FOTO 3. Una altra visió de les canalitzacions UE 106 (a baix) i UE 111. També s'aprecia com, per tal de construir la primera, es va retallar l'estrat UE 113

FOTO 4. Vista general de la part superior de la cala

FOTO 5. Mur pantalla que es va construir al NO de la cala

FOTO 6. Vista del retall contemporani UE 109 i part del seu farciment

FOTO 7. En aquesta imatge podem comparar els morters de la canalització UE 106 (a la dreta) i UE 111 (a l'esquerra), que amortitza la primera

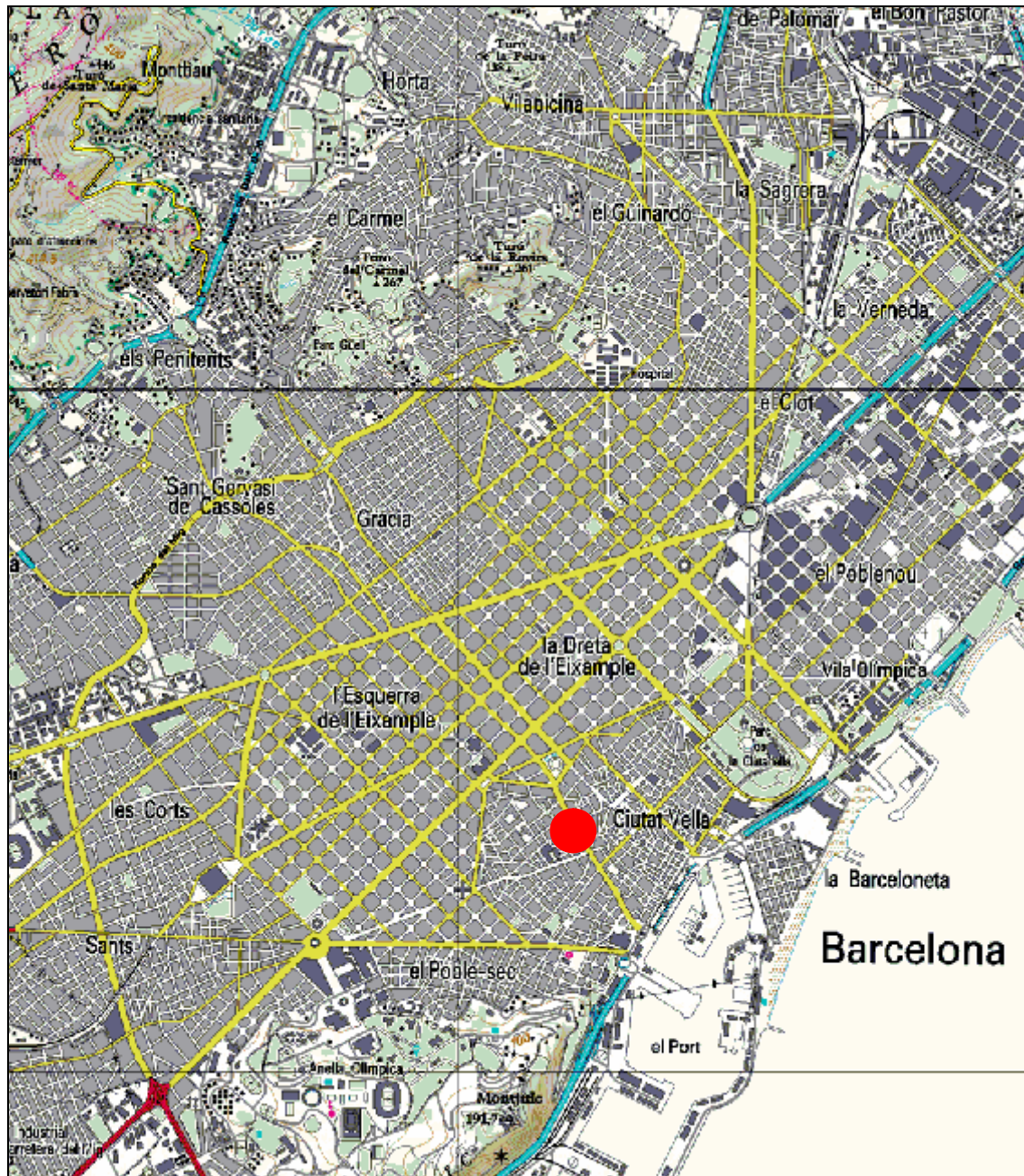

FOTO 8. Un cop desmuntada parcialment, l'estructura UE 106 es va poder identificar com a una conducció o claveguera, tal com podem apreciar en aquesta imatge

ANNEX 3. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

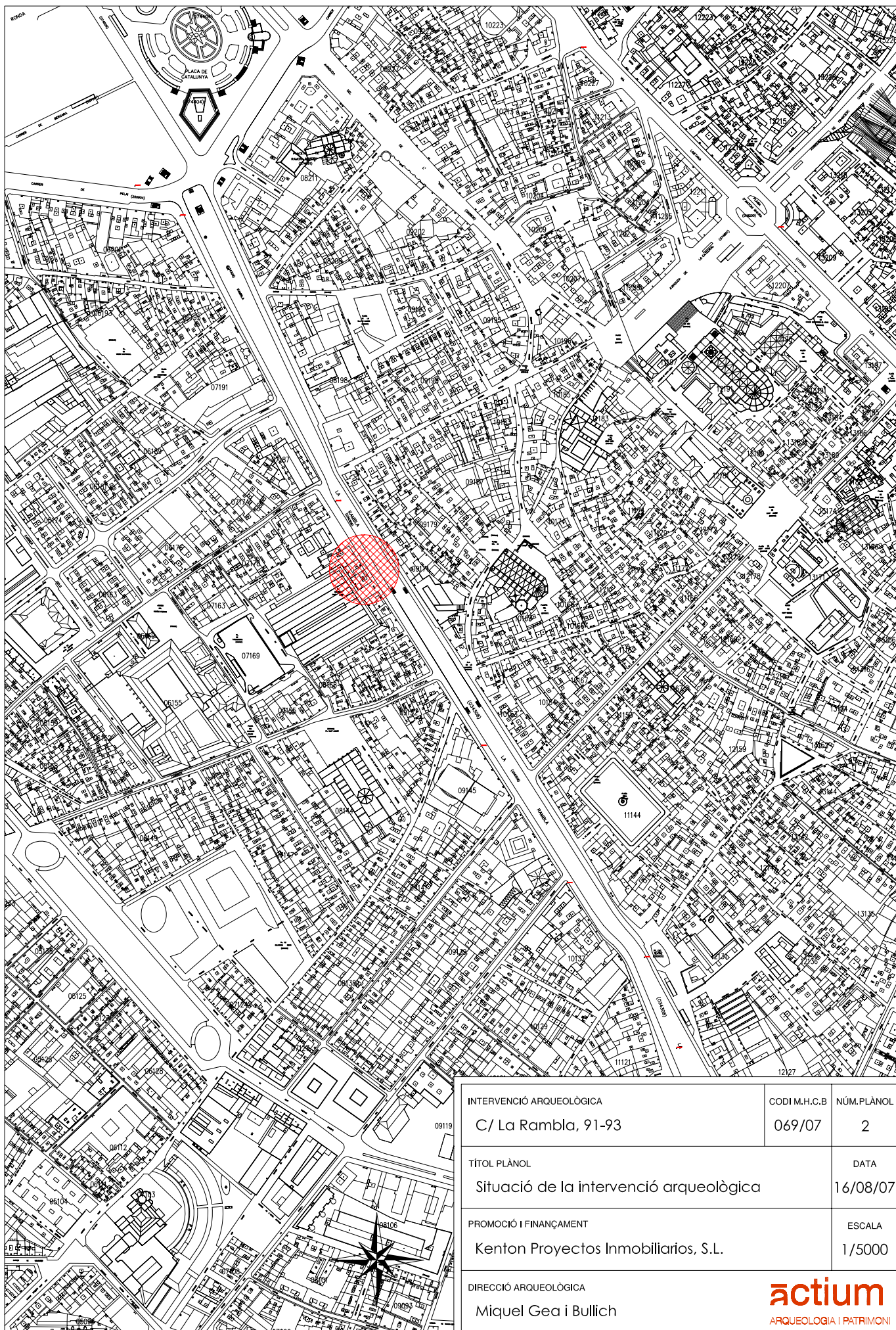

PLÀNOL 1: SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

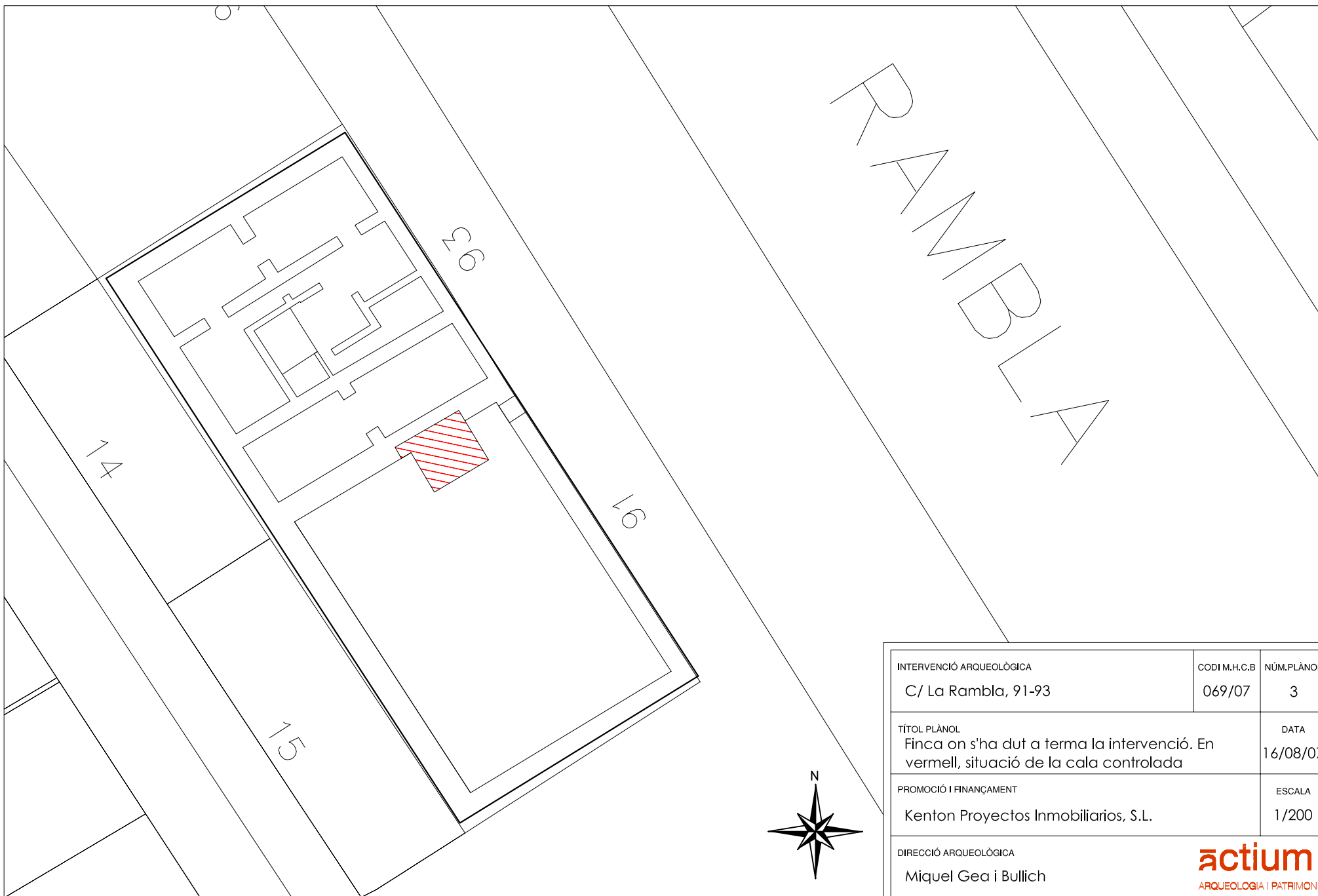

Escala 1:50.000

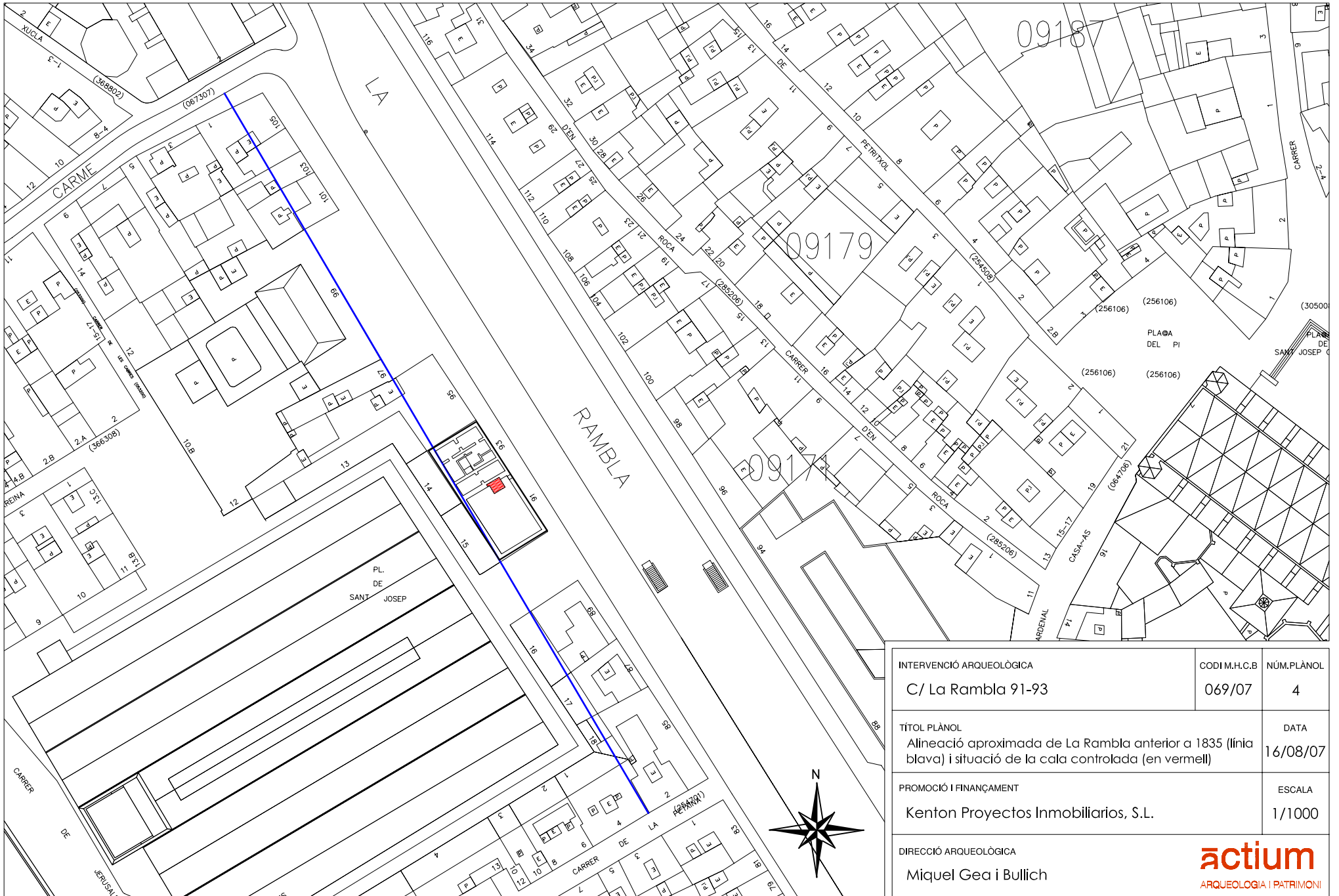

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	CODI M.H.C.B	NÚM.PLÀNOL
C/ La Rambla, 91-93	069/07	2
TÍTOL PLÀNOL	DATA	
Situació de la intervenció arqueològica	16/08/07	
PROMOCIÓ I FINANÇAMENT	ESCALA	
Kenton Proyectos Inmobiliarios, S.L.	1/5000	
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	actium ARQUEOLOGIA I PATRIMONI	
Miquel Gea i Bullich		

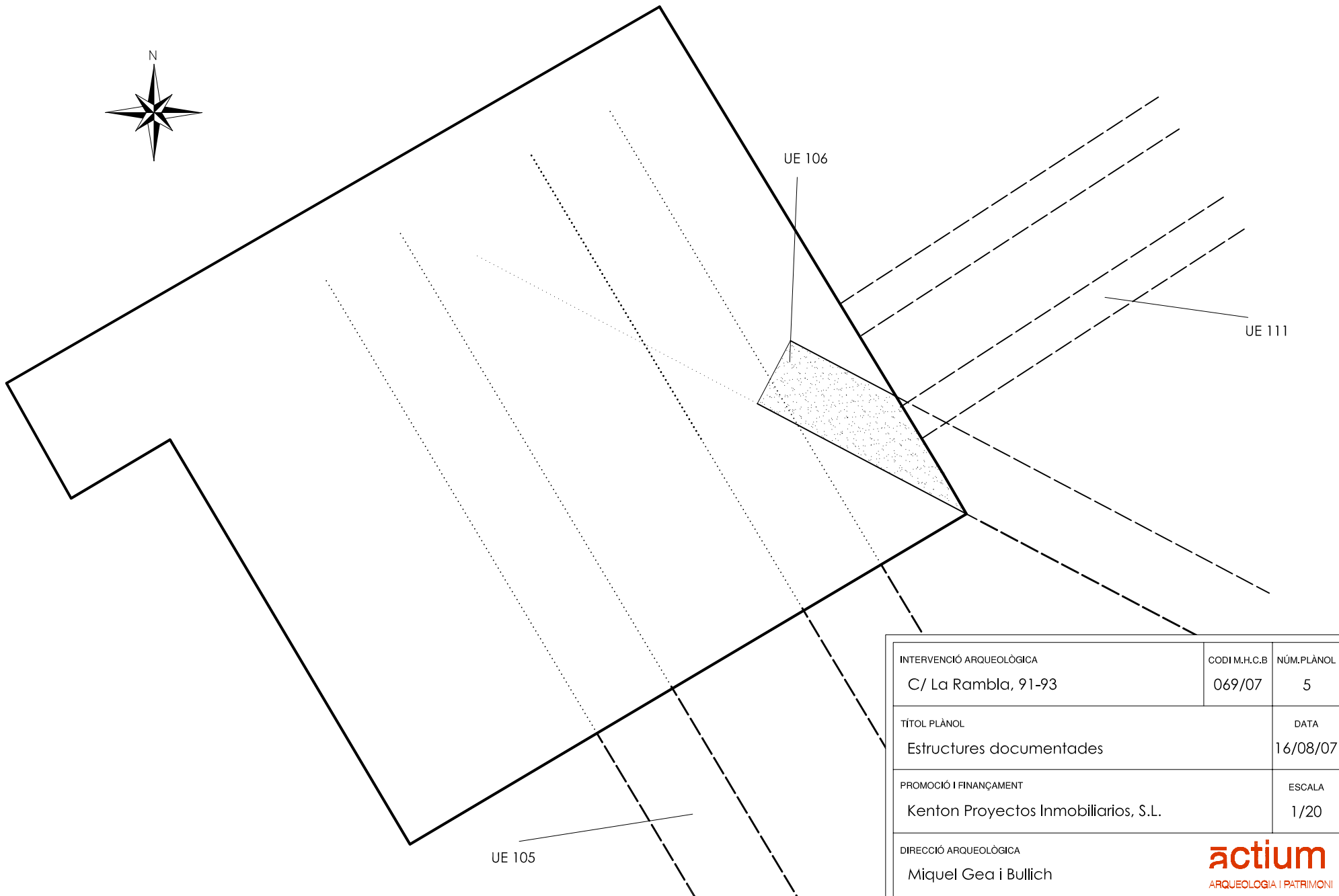

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA C/ La Rambla, 91-93	CODI M.H.C.B 069/07	NÚM.PLÀNOL 3
TÍTOL PLÀNOL Finca on s'ha dut a terme la intervenció. En vermell, situació de la cala controlada		DATA 16/08/07
PROMOCIÓ I FINANÇAMENT Kenton Proyectos Inmobiliarios, S.L.		ESCALA 1/200
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA Miquel Gea i Bullich		actium ARQUEOLOGIA I PATRIMONI

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA C/ La Rambla 91-93	CODI M.H.C.B. 069/07	NÚM.PLÀNOL 4
TÍTOL PLÀNOL Alineació aproximada de La Rambla anterior a 1835 (línia blava) i situació de la cala controlada (en vermell)	DATA 16/08/07	
PROMOCIÓ I FINANÇAMENT Kenton Proyectos Inmobiliarios, S.L.	ESCALA 1/1000	
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA Miquel Gea i Bullich		

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	CODI M.H.C.B	NÚM.PLÀNOL
C/ La Rambla, 91-93	069/07	5
TÍTOL PLÀNOL	DATA	
Estructures documentades	16/08/07	
PROMOCIÓ I FINANÇAMENT	ESCALA	
Kenton Proyectos Inmobiliarios, S.L.	1/20	
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA		
Miquel Gea i Bullich		

ANNEX 4. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:	UE
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)	100
Zona/ àmbit	Sector	Definició	
		NIVELL D'ÚS: Paviment de gres	

Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial
Posició	Dimensions	Orientació
Tamany	Consistència/ Compactació	Color

	Màximes	Minimes	Orientació pendent
Cotes superiors	9,8 m snm	-	Potència 5 cm

Igual a	En contacte
Cobreix ¹⁰¹	Cobert per
Farceix	Farcit per
Talla	Tallat per
Recolza	Se li recolza
Es lliura	Se li lliura

Observacions:
 Últim paviment que es va utilitzar en aquest àmbit de l'edifici. Rajoles de gres de 20x20 cm.

Interpretació:

Datació   Recull mostres

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:	UE
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)	101
Zona/ àmbit	Sector	Definició	
		ESTRAT: de preparació	

Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial
Posició	Dimensions	Orientació
Tamany	Consistència/ Compactació	Color

	Màximes	Minimes	Orientació pendent
Cotes superiors		-	Potència 14 cm

Igual a	En contacte
Cobreix ¹⁰²	Cobert per ¹⁰⁰
Farceix	Farcit per
Talla	Tallat per
Recolza	Se li recolza
Es lliura	Se li lliura

Observacions:
 Estrat de preparació de ciment Portland

Interpretació:

Datació   Recull mostres

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		102	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NIVELL D'ÚS			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència		6 cm			
Igual a	En contacte				
Cobreix ^{103, 110}	Cobert per ¹⁰¹				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
2 Paviments anteriors, el segon de maons.					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		103	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NIVELL D'ÚS			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència		6 cm			
Igual a	En contacte				
Cobreix ¹⁰⁴	Cobert per ¹⁰²				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Paviment de maons i la seva preparació					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		104	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NIVELL D'ÚS: enllosat			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
	Lloses de 75 x 39 cm				
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
		-			
Potència		Fins a 17 cm			
Igual a	En contacte				
Cobreix ¹¹⁷	Cobert per ¹⁰³				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per ¹¹⁸				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Interpretació:					
Considerem que és el paviment original de la finca actual					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		105	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		ESTRUCTURA: claveguera			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
		-			
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix ¹¹⁴	Cobert per ¹¹⁷				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Canalització de proporcions considerables. Conducte intern de 60 cm ample x 77 cm alçada. Parets laterals de pedra i maons lligats amb morter de sorra i calç. Coberta de lloses de pedra. Solera de maó.					
Interpretació:					
La seva alineació paral·lela a la Rambla, el fet que estigués amortitzada per l'edifici actual i que la línia de façana anterior a 1835 en aquest punt feia que quedés dins del passeig, ens fa pensar que es tracta d'un col·lector de la Rambla.					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		106	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		ESTRUCTURA: claveguera			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
		E-O aprox.			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència		Màxim conservat: uns 44 cm			
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per ¹¹⁷				
Farceix ¹¹²	Farcit per				
Talla	Tallat per ¹¹⁵				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Realitzada amb pedres de dimensions considerables lligades amb un morter de sorra i calç molt barroer i de color groguenc..					
Interpretació:					
Tot apunta a una datació anterior a mitjans del segle XIX i, molt possiblement, bastant més antiga, tot i que no tenim elements que ens ho permetin confirmar.					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		109	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NEGATIVA: retall			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per ¹¹⁰				
Talla ¹¹³	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Retall que comença per sota dels paviments moderns de la zona (talla p.ex. El pavimen original de lloses). El seu farciment el situen, com a mínim, a finals del segle XIX o principis del XX, en un moment posterior al de la construcció de la finca. Localitzat a la cantonada sud de la cala.					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		110
Zona/ àmbit	Sector	Definició		
		ESTRAT		
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial		
Posició	Dimensions	Orientació		
Tamany	Consistència/ Compactació	Color		
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent
Potència				
Igual a	En contacte			
Cobreix	Cobert per ¹⁰²			
Farceix ¹⁰⁹	Farcit per			
Talla	Tallat per			
Recolza	Se li recolza			
Es lliura	Se li lliura			
Observacions:				
Estrat format, quasi íntegrament, per runa. Ha proporcionat una rajola hidràulica que cronològicament podem situar entre finals del segle XIX i pisp. del XX. Localitzat de forma parcial a la cantonada sud de la cala. S'intueix forma quadrangular.				
Interpretació:				
Amortització d'un retall posterior a la construcció de l'edifici actual.				
Datació		☐ Recull mostres		

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		111
Zona/ àmbit	Sector	Definició		
		ESTRUCTURA: claveguera		
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial		
Posició	Dimensions	Orientació		
	62 cm ample x 67 alçada aprox.			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color		
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent
Potència				
Igual a	En contacte			
Cobreix	Cobert per ¹¹⁷			
Farceix ¹¹⁵	Farcit per			
Talla	Tallat per			
Recolza	Se li recolza			
Es lliura	Se li lliura			
Observacions:				
Tot i que només la vam poder observar en el tall NE de la cata, parcialment (presència de taulons per estintolar cala) es tractava d'una claveguera amb baixada pronunciada cap a la Rambla. Pareds de maó de 15 cm ample. Ample interior 32 cm. Lloses coberta 13 cm gruix. Deu anar a buscar un col·lector de La Rambla.				
Interpretació:				
Per la tècnica constructiva (parets maó lligat amb morter de calç molt blanc, coberta de pedra), la orientació i pel fet que amortitzava la claveguera UE 106 pensem que està plenament relacionada amb la construcció de l'edifici actual a mitjan s. XIX.				
Datació		☐ Recull mostres		

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		112	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NEGATIVA: retall			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per		106		
Talla	Tallat per		113		
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Retall per a la construcció de la claveguera UE 106					
Interpretació:					
Datació		Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		113	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		ESTRAT			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
		8,16 m snm			
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per		109, 112, 114		
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Estrat molt net (50 % sorrenc, 50 % argilós), amb presència de petits còdols de riera i sorra de gra bastant gruixut. Retallat per a la construcció de les estructures UE 105 i UE 106.					
Interpretació:					
Datació		Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		114	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NEGATIVA: retall			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per ¹⁰⁵				
Talla ¹¹³	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Retall de construcció de l'estructura UE 105					
Interpretació:					
Datació					
☐ Recull mostres					

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		115	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NEGATIVA: retall			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per ¹¹¹				
Talla ¹⁰⁶	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Retall construcció claveguera UE 111					
Interpretació:					
Datació					
☐ Recull mostres					

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		116	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		117	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		ESTRAT			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	111, 106	Cobert per			
Farceix	Farcit per				
Talla	Tallat per 118				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions: Estrat de reblliment contemporani localitzat al tall NE de la cala. Cobria directament la claveguera UE 111 i la UE 106.					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		118	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		NEGATIVA			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix	Farcit per ¹¹⁹				
Talla ^{104, 117}	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Retall contemporani que se situa immediatament per sota el paviment més modern de la finca (gres). Localitzat al tall SE de la cala.					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			

Població/ Terme municipal:		Àrea arqueològica/ Jaciment:		UE	
BARCELONA		La Rambla, 91-93 (Barcelona)		119	
Zona/ àmbit	Sector	Definició			
		ESTRAT			
Comp. geològica	Comp. orgànica	Comp. artificial			
Posició	Dimensions	Orientació			
Tamany	Consistència/ Compactació	Color			
Cotes superiors		Màximes	Minimes	Orientació pendent	
Potència					
Igual a	En contacte				
Cobreix	Cobert per				
Farceix ¹¹⁸	Farcit per				
Talla	Tallat per				
Recolza	Se li recolza				
Es lliura	Se li lliura				
Observacions:					
Estrat que farceix el retall UE 118. Runa molt actual.					
Interpretació:					
Datació		☐ Recull mostres			